

Галина Максим'юк

ТВОРЦІ МУЗИЧНОГО СТАНИСЛАВОВА: ІВАН НЕДІЛЬСЬКИЙ

25 липня минає 120 років від дня народження українського віолончеліста, педагога, диригента Івана Недільського. Він був довголітнім викладачем та довший час директором Станиславівської філії музичного інституту ім. М. Лисенка міжвоєнного часу. В роки німецької окупації працював у музичній школі та музичному училищі, а перед другим приходом більшовиків емігрував до США, де не припиняв своєї музичної та педагогічної діяльності.

Іван Недільський народився 25 липня 1895 року в містечку Золотий Потік на Тернопіллі в сім'ї державного урядовця. 1914 року закінчив Чернівецьку гімназію (матуру здав у Кіцмані). З початком Першої світової війни був мобілізований до австрійської армії, в якій дослужився до звання хорунжого. Потрапив у полон, перебував два роки у таборі Монте-Кассіно (Італія). Після звільнення поїхав до Берліна, де вступив до університету на філологічний факультет та в консерваторію Штерна. Важко сказати, де митець здобув музичну освіту до вступу в консерваторію: у Чернівцях при музичних товариствах були музичні школи, тож можна припустити, що він міг там навчатися. А можливо, що вчився приватно. У зрілі роки став прекрасним віолончелістом та хоровим диригентом. Навіть у таборі Монте-Кассіно не розлучався з музикою: його товариші змайстрували з акацієвих дощечок віолончель, і він грав на ній, зокрема мелодії власних пісень. У цей же час він створив найвідомішу із них – «Засяло сонце золоте» на слова Степана Пилипенка.

У 1924 році І. Недільський завершує освіту й отримує працю в українській гімназії в Підгайцях на Тернопільщині. Тут він долучається до мистецького життя міста, керує чоловічим хором «Боян», який включає до свого репертуару і його композиції.

У 1928 році отримує посаду вчителя німецької мови в Станиславівській польській гімназії. У Станиславові діяла філія музичного інституту ім. М. Лисенка, і в ній Недільський викладає гру на віолончелі та музично-теоретичні дисципліни, а згодом й очолює Філію і стає диригентом хору «Боян». Діяльність Івана Недільського була досить різнобічною. Він займався музичним просвітництвом, засновував при відділах «Просвіти» хори в цілому повіті, писав для них музику, провадив курси для сільських диригентів. Як виконавець виступав на концертах, влаштовуваних Філією та громадськістю міста. Так, 21 лютого 1929 р. «Станиславівський «Боян» і Музичне товариство ім. Лисенка відзначили 100-ліття від дня смерті Шуберта. У концерті прозвучали хори стрільців і пастушків з «Розамунди» (диригував Недільський), фортеп'явне тріо Мі-бемоль мажор (С. Крижанівська – фортеп'яно, О. Вислоцький – скрипка, І. Недільський – віолончель), квартет ре мінор (Вислоцький, Андрусин, Гайнц, Недільський). Програму концерту подав часопис «Діло», зазначивши: «Новістю були тріо та квартет, які по довший праці та зігранню дадуть станиславівському Муз. Т-ву цінний набуток» («Діло», 1929/57). У № 76 того ж року читаємо про концерт 1 квітня з нагоди 60-ліття «Просвіти»: «Декламації переплів станиславівський «Боян» двома мішаними хорами, що ними

правив проф. Недільський, а фортеп'яновим достроєм орудувала Т. Лепківна. Гимн «Звени, звени, могутня пісне» [твір Недільського], з пристосованими відповідно словами робив незвичайно сильне вражіння й повинен у нас прийнятися, бо є дуже легкий, бадьорий і мелодійний». 20 травня 1929 року на Шевченківському святі «Станиславівський Боян» під орудою митця співав «Заповіт» М. Вербицького, «Минули літа молодії» Д. Січинського, «Золотий засів» К. Стеценка, хор з «Утопленої» М. Лисенка. Також був виконаний віолончельний твір (у статті «Діла» № 114 не сказано, який саме) І. Недільським та С. Крижанівською. Як диригент «Станиславівського Бояна» музикант брав участь у святкуванні 40-річчя «Коломийського Бояна» 17 лютого 1935 року в Коломиї. Також преса відзначила два Шевченківські свята, які пройшли у Станиславові 29 березня 1931 року — зранку й увечері. Дохід в 400 злотих призначався почасти на пам'ятник Денису Січинському, почасти на підтримку «Думки» і «Бояна». В дописі до «Діла» є розгорнута характеристика виконання музиканта: «Гру проф. І. Недільського ціхувала та ніжність та вдумливість інтерпретації, яка є питомою прикметою його мистецьких продукцій. “Пісня без слів” Мендельсона оп. 109 Санжона – Крияновський була відіграна з такою ніжністю та глибиною тону, яку тільки можна видобути з віолончелі. У справжньому мистецькому захопленні слухала ціла саля тої небуденної гри» (1931/81). 10 червня 1937 року І. Недільський виступив як віолончеліст на концерті у честь Івана Франка, влаштованому хором «Думка» під керівництвом Льоня Крушельницького. З небагатьох збережених програмок станиславівських концертів довідуємося й про інші виступи митця: 18 березня 1933 р. він диригував «Станиславівським Бояном» на святковому вечорі з нагоди 60-річчя Богдана Лепкого; хор виконав пісню Осипа Залеського на слова ювіляра «Осінь». 2 лютого 1934 р. на «Вечорі комнатної музики» Філії музичного інституту Недільський виконав «Лебідь» Сен-Санса і «Гавот» Поппера, а у складі фортеп'янного тріо – «Елегію» Арєнського і «Віденську серенаду» Жералі. 6 березня 1938 р. відбувся концерт до 25-річчя смерті Лисенка; під орудою митця «Станиславівський Боян» виконав «Орися ж ти, моя нивко», «За сонцем хмаронька пливе», «Б'ють пороги» (останній твір співали два хори – «Боян» і «Думка»). 3 квітня цього ж року виступив на Шевченківському концерті у складі фортеп'янного тріо, яке виконало «Ноктюрн» С. Людкевича. 14 травня 1939 р. успішно пройшов ювілейний концерт до 30-річчя творчості В. Барвінського; тут Недільський грав у Тріо ля мінор композитора, диригував «Станиславівським Бояном» («Ой закувала», «Ой там при долині»). 8 травня 1940 р. відбувся ювілейний концерт до 100-річчя від дня народження П. Чайковського, який проводило недавно засноване музичне училище; у другому відділі Недільський виконав соло «Баркаролу» і виступив у складі струнного квартету вчителів. Брав участь у концертах і в інших містах Станиславівщини, наприклад, у Коломиї 5 лютого 1930 року взяв участь у «Вечорі української пісні», виконавши два твори: «Хвилю розпуки» М. Лисенка та Романс Гольтермана. Ще і ще можна продовжити перелік імпрез, у яких брав участь митець. За словами тих станиславівців, хто сьогодні пам'ятає Недільського, він був дуже добрим віолончелістом, володів чудовим звуком і був дуже музикальний.

У концертах часто звучали також твори Івана Недільського – як духовні, так і світські (оригінальні й обробки народних пісень). Саме в Станиславові ним були

написані «Отче наш», пісні «Коли часом», «В весняний день», обробка народної пісні «За річкою, попід гаєм», «Сон», «Червоні маки». Остання з пісень здобула популярність у виконанні вокального квартету «ревелерсів» братів Крушельницьких. У 1930 році відбувся ювілейний концерт в Підгайцях, присвячений 30-річчю діяльності Андрея Шептицького. Кантату власного авторства акомпанував місцевому «Бояну» Недільський. На концерті він ще виконав у Фортеп'янному тріо Бетховена (разом з піаністкою Стецюковою та Я. Барничем – скрипка) частину Престо. Один з учасників концерту писав: «„Престо” пройшло у виконанні д-рової Стецюкової (фортеп'ян), проф. Недільського (чельо) і проф. Барнича (скрипка) бездоганно» («Діло», 1930–131). Великий успіх мало виконання станіславівською капелюю «Думка» хору «Виє буря» І. Недільського. У «Станіславівському слові» (1942/41) відзначено: «Величезною бурєю оплесків [...] привітали слухачі композицію дир. Івана Недільського «Виє буря» до слів Степана Чарнецького, а сам диригент, прилучаючись до голосних виявів захоплення, шукав серед публіки композитора цієї пісні, щоб скласти йому й своє визнання».

Особливо часто звучала на концертах хорова пісня «Засяло сонце золоте», яка ще й сьогодні виконується на багатьох акціях українців американської діаспори.

Іван Недільський писав і легкі рекламні пісні. Для громадян Станіслава це мала бути велика таємниця, але, як зазвичай буває, цю таємницю знали усі, і навіть на перервах між уроками гімназистки тихенько виспівували мелодійні шлягери композитора, на кшталт фокстроту-реклами українського магазину побутової хімії та косметики «Фарболь»:

Там парфуми, різні води
Для прикраси, для уроди,
Пудри, креми і шампоні,
Всяких шмінок міліони,
Паста «Альое», «Одоль» –
Все це продає «Фарболь».

На еміграції серед інших легких пісень Недільського охоче співалися «Розмірний студент», «Гарна Олена», «Пісня мандрівних співаків».

Про педагогічну працю Івана Недільського знаємо мало. Відомо, що як викладач музично-теоретичних предметів був маломовним, коротко і швидко викладав матеріал. В оцінюванні знань учнів більше спирався на суб'єктивні враження.

Окремо слід згадати музикознавчо-публіцистичну діяльність Івана Недільського. Довгі роки він був дописувачем до газет «Діло», «Станіславівське слово», журналу «Українська музика». Його статті мали різне спрямування: анонси, рецензії, огляди, інформативні повідомлення про музичне життя Станіслава, мистецькі постаті. Ця ділянка творчості митця продовжилася згодом у США.

У роки німецької окупації І. Недільський був диригентом музично-драматичного театру ім. Франка. Під його музичним керівництвом пройшли вистави нашої класики, її своєрідний «золотий фонд»: «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Катерина». Можливо, митець диригував і виставами оперет.

Навесні 1944 року Іван Недільський емігрував до Німеччини (Байройтський український табір для переміщених осіб). Тут він створює хор, викладає німецьку мову в заснованій українськими емігрантами таборовій гімназії. Творчість митця в ці роки спрямована на пластунську пісню та духовну музику. Постають «Пісня

лісових мавок», «Ватра пластунок», «Спортовий марш», «Ми ростем — ми надія народу», «Наша славна Україна» та інші.

В кінці 1940-х років Іван Недільський емігрує до США (Нью-Йорк). З організацією в 1952 році Українського музичного інституту (УМІ) стає його професором і членом дирекції, керує жіночим хором «Боян», для якого робить численні аранжування своїх творів та творів інших композиторів. Як і в Галичині, музика Недільського звучить на українських імпрезах, він виступає як диригент і віолончеліст, активно дописує до газети «Свобода» (творчі портрети скрипалів В. Цісика і Б. Маркова, композитора М. Фоменка, співака Т. Терен-Юськова, п'яністки М. Чапельської, рецензії на вистави українських опер, концерти, інформації про діяльність УМІ тощо).

В 1963 році композитор взяв участь у конкурсі хору «Думка» з Нью-Йорку на написання кращої хорової пісні і отримав значні відзнаки: за хор «Під гомін кийських дзвонів» був нагороджений другою премією, за «Сільський цвинтарьок» — грамотою.

Цікаву сторінку творчості І. Недільського складає музика для дітей та молоді. Крім пластових пісень, це опери-казки «Чарівний перстень», «Голуба хустина», музика до вистави за казкою І. Франка «Лис Микита» та міні-опера для наймолодших «артистів» «Весняні дзвіночки».

Свій життєвий шлях Іван Недільський завершив 5 червня 1970 року. Поховали його на Українському цвинтарі в Бавнд-Бруку, де знайшли останній спочинок багато українських митців. На надгробку композитора вигравірувана початкова фраза пісні-візитівки його музики «Засяло сонце золоте».

І. Недільський (*сидить посередині*) серед вчителів та учнів
Станіславівської філії музичного інституту ім. Лисенка, 1934–35 навч. рік

